

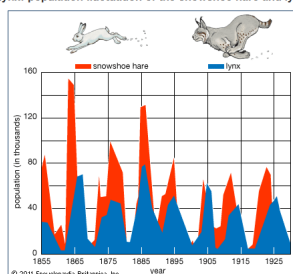
1 Kahe liigi kooslus, kiskja ja saaklooma mudel

Liikide arvukust ajaühikus t iseloomustab algtingimustega diferentsiaalvõrrandite süsteem

$$\left\{ \begin{array}{l} J'(t) = A \cdot J(t) - B \cdot J(t) \cdot H(t) \\ H'(t) = -C \cdot H(t) + D \cdot J(t) \cdot H(t) \\ J(0) = J_0 \\ H(0) = H_0 \end{array} \right\}, \quad A, B, C, D > 0, \quad (1.1)$$

kus konstandid A, B, C, D on leitavad näiteks mõõtmiste ja analüüsi teel. Antud süsteemi nimetatakse ka **Lotka-Volterra kiskja ja saaklooma mudeliks** (vt. nt. [1] - [4]).

lynx: population fluctuation of the snowshoe hare and lynx

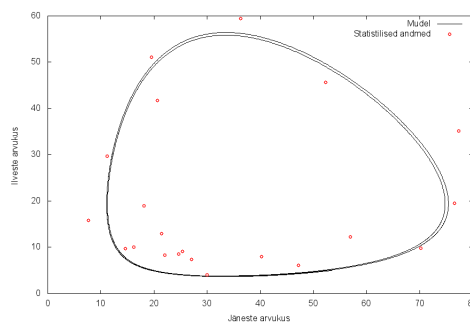
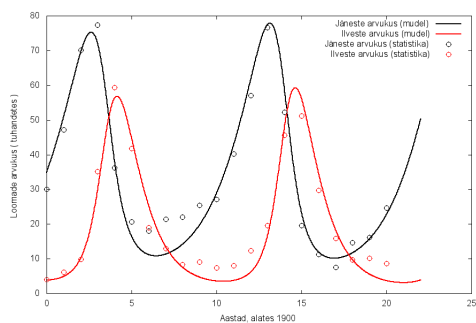

Cyclical fluctuations in the population density of the snowshoe hare and its effect on the population of its predator, the lynx. The graph is based on data derived from the records of the Hudson's Bay Company.

Year	Hares (x1000)	Lynx(x1000)	Year	Hares (x1000)	Lynx (x1000)
1900	30	4	1911	40.3	8
1901	47.2	6.1	1912	57	12.3
1902	70.2	9.8	1913	76.6	19.5
1903	77.4	35.2	1914	52.3	45.7
1904	36.3	59.4	1915	19.5	51.1
1905	20.6	41.7	1916	11.2	29.7
1906	18.1	19	1917	7.6	15.8
1907	21.4	13	1918	14.6	9.7
1908	22	8.3	1919	16.2	10.1
1909	25.4	9.1	1920	24.7	8.6
1910	27.1	7.4			

Klassikaliselt võib süsteemi (1.1) kirjeldada järgmiselt:

- $J(t)$ on jäneste arv ajahetkel t , tuletis $J'(t)$ on jäneste arvu muutumise kiirus;
- $H(t)$ on huntide arv ajahetkel t , tuletis $H'(t)$ on huntide arvu muutumise kiirus;
- $AJ(t)$ näitab jäneste arvu kasvamise kiirust huntide puudumisel, näiteks 13% aastas ($0.13J(t)$). Siin ei arvestata toidulauaga seonduvaid probleeme;
- $-CH(t)$ näitab huntide arvu kahanemise kiirust jäneste puudumisel (ei ole, keda süüa);
- $J(t)H(t)$ on proportsionaalne jäneste ja huntide kohtumise tõenäosusega ning konstandid B ja D iseloomustavad selliste kohtumiste mõju vastava liigi arvukusele.

Märkus 1.1

Me kasutame ühte klassikalist näidet Kanada valgejäneste ja ilveste arvukuse kohta 20. sajandi alguses, mille kohta on olemas ka reaalelus mõõdetud suurused. Materjal [3] (vt. ka [4]) soovitab antud näite jaoks võtta järgmised konstandid:

$$A = 0.48, \quad B = 0.025, \quad C = 0.93, \quad D = 0.028.$$

Ülesanne 1.1

1. Kirjutage Euler'i meetodi funktsioonile analoogiliselt funktsioonid trapetsmeetodi ja Runge-Kutta 4. järku meetodi jaoks. Need funktsioonid peaksid töötama suvalise arvu I järku lineaarsete võrrandite korral.
2. Kasutades kumbagi meetodit eraldi, leidke lõigul $[0, 20]$ (aastad 1900-1920) jäneste ja ilveste arvukus $N = 32, 128, 512$ korral. Tehke kindlaks, millisest N väärtustest alates (tavaliselt me kasutame N väärtuse rollis kahe astmeid) võib arvutustulemusi usaldada.
3. Järgnevates ülesannetes ei ole vaja kõikide meetodite jaoks infot leida ega kuvada. Valige välja sobivad meetodid ja sobivad N väärtused, mis iseloomustaksid meetodite ja N väärtuste erinevust.
4. Kandke ühele graafikule jäneste ja ilveste arvukus. Koostage vähemalt üks graafik (ilveste või jäneste kohta), kus näeb tulemusi erinevate N väärtuste jaoks.
5. Koostage jäneste ja ilveste faasidiagramm (x -teljel on jäneste arv, y -teljel ilveste arv).
6. Tehke graafikud (erinevas aknas) eraldi nii jäneste kui ilveste kohta, kus on kuvatud lähislahend ja tabelis olevad väärtused (täisaastatel 1900-1920).

Viited

- [1] T. H. Fay, J. C. Greeff. Lion, wildebeest and zebra: A predator-prey model. Elsevier, Ecological Modeling 196, 237-244, 2006.
- [2] J. Jensen. Predation and its Consequences: Insights into the Modeling of Interference. Dissertation, Stony Brook University, 2007.
- [3] J. M. Mahaffy. Mathematical Modeling (Lecture Notes). San Diego State University. <http://www-rohan.sdsu.edu/~jmahaffy>
- [4] L. C. Pulley. Analyzing Predator-Prey Models Using Systems of Ordinary Linear Differential Equations. Southern Illinois University Carbondale. Honors Thesis. Paper 344, 2011.